

Саха өрөспүүбүлүкэтэ
Таатта улууһа
Уолба нэһилиэгэ

Уолба – талаан биһигэ

2023 с.

Уолбалар уран тыл уустара

Уолбан уута уоѳурдан
Улааппыппыт-сиппиппит,
Кургаангыттан күүс ылан
Хоту-соѳуруу көппүппүт...

Дьөнкү Сээн

Уолба алааһыттан куорсун аннынан литература эйгэтигэр абыһаѳа суох киһи көппүтэ. 1920 сс Уолбаѳа саха литературатын бастын суруйааччылары буола үүммүт суруйар дьон – И.Д.Винокуров-Чабылѳан ааѳар балаѳанга сэбиэдиссэйдээн, Н.Д.Неустроев учууталынан үлэлиир этилэр. Бу кэмнэ оскуолаѳа “Прожектор”, “Ньургунун” диэн илиинэн суруллар литературнай сурунааллар тахсаллара. Илиинэн тахсар «Ньургунун» диэн сурунаалларыгар оѳолор хоһоонноро, кэпсээннэрэ киирэллэр эбит. Бу сурунаалларга Макаар Хара, Арс. Олбинскай бастакы айымныылары бэчээттэммиттэрэ. Кэлин бу кэмнэ үөрэммиттэртэн Н.М.Заболоцкай – Чысхаан, Г.П.Бястинов – Бэс Дьарааһын биллэр суруйааччы, очеркист буолан тахсыбыттара.

Мань таһьнан биһиги литератураға сыһаннаах биир дойдулаахпыт элбэх:

Макар Иванович Кузьмин - Макар Хара бэйиэт, тылбаасчыт быһыытынан биллэр. Аҕа дойду сэриитин кыттыылааҕа, сүүһүнэн хоһоон ааптара, үгүс хоһооно ырыа буолан ылланар.

Никифор Харлампьевич Андросов - кыраайы үөрэтээччи, суруналыыс, энтузиаст, саха чулуу уола.

Прокопий Харлампьевич Андросов - Дьөнкү Сээн Уолба киэн туттар кыраайы үөрэтээччитэ, суруналыыһа, энтузиаста, «Учууталлар учууталлара» бэлиэ хаһаайына, «Иэйии» музей төрүттээччитэ.

Иннокентий Давыдович Винокуров - Ярославль куоракка олорбута. Биир дойдулаахпыт суруйааччы, суруналыыс.

Василий Архипович Тарабукин - Уолба детдомугар иитиллибит, оскуолатыгар үөрэммит. Оҕо аймах тапталлаах кэпсээнньитэ, тылбаасчыта.

Нариман Петрович Голиков - ССРС суруналыыстарын сойууһун чилиэнэ. Өр кэмнэ «Коммунист» (билигин «Таатта») хаһыакка редакторунан үлэлээбит киэн туттар биир дойдулаахпыт.

Марат Егорович Юнчанов - хоһоонньут, Уолба нэһилиэгин «Таммахтар» литературнай түмсүү салайааччыта.

Арсений Винокуров - Олбинский

1914 с. Байаантай улуугар, билинни Таатга улуун Уолба нэһилиэгиттэн 30-ча км тэйиччи сытар Чыгычаах алааһа диэн сиргэ төрөөбүтэ

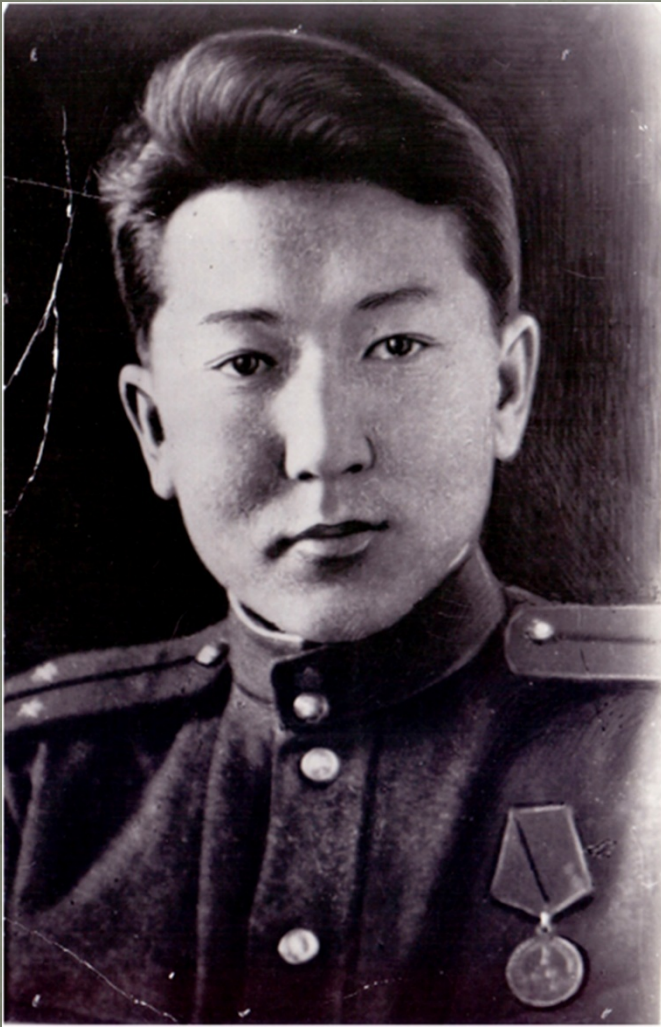
1932 с. Уолба сэттэ кылаастаах оскуолатын бастыннык үөрэнэн бүтэрбитэ. Бу кэнниттэн оскуолатыгар пионер-баһаатайынан үлэлээбитэ, кэтэхтэн Чурапчытаабы педагогическай училищеҕа үөрэммитэ.

1934-1939 сс Арс.Олбинский оччотооҕу Уолба сэттэ кылаастаах оскуолатын учууталынан үлэлээбитэ. Уолбаҕа үлэлээбит сылларыгар Арсений Олбинский бастын общественник, хомоҕой тыллаах лектор уонна дакылаатчыт буола үүммүтэ.

1939 с бэс ыйын 3 күнүттэн оройуонна тахсар “Коммунист” хаһыакка редакторынан аһаммыта. Редакторынан аһанан баран биир бастакынан литературнай страницаны тэрийбитэ. Кини көбүлээһининэн хаһыат элбэх корреспондентаммыта. Суруйар эйгэттэн тэйиччи да сылдыбыт дьону хаһыат үлэтигэр умсугуппута. 1941 сыл олунньу ыйыттан Арсений Олбинский “Коммунист” хаһыаттан тохтоон республикаҕа тахсар “Кыым” хаһыакка үлэһитинэн барбыта.

1945 с Улуу Кыайыы үөрүүлээх күнүн А.П.Винокуров-Олбинский дойдутугар Уолбаҕа көрсүбүтэ. Манна сэриигэ баран тыыннарын толук уурбут биир дойдулаахтарбыт сырдык ааттарын үйэтитэр сыаллаах памятник тутуутун көбүлээбитэ, бэйэтэ быһаччы салайан туттаран таһаарбыта. Маны таһынан билиннэ диэри ыһахтыыр сирбитин ыйан биэрэн, онно киирэр аанна арка макетын онорон туттарбыта. 2018 сыллаахха былыргы Байаантай улуун нэһилиэктэрин ыһахтарыгар Уолба ыһахтыыр сиригэр Арс.Олбинский аата ингэриллибитэ.

Макар Иванович Кузьмин – Макар Хара

Аҗа дойдуну көмүскүүр Улуу сэрии кытгылааҗа Макар Иванович Кузьмин – Макар Хара муус устар 26 күнүгэр Таатта улуунун Уолба нэһилиэгэр орто бааһынай дьэ кэргэнигэр төрөөбүтэ. Аҗа дойду сэриитэ саҗаланыаҗыттан бүтүөр диэри сылдыбыт буйун-бэйиэт, лейтенант, зенитнай рота хамандыырын солбуйааччыта, Кыһыл Сулус уордьан кавалера, тылбаасчыт. «Кыым» хаһыакка уонтан тахса сыл тыа хаһаайыстыбатын отделын сэбиэдиссэйинэн үлэлээбитэ. Бастакы хоһооннорун хомуурунньуга «Сүүрээн» диэн ааттанан 1937 сыллаахха тахсыбыта. 30 тахса хоһооно ырыа буолан ылланар.

Поэт, патриот Хара уһун дьүккүөрдээх байыаннай-политическай үөрэххэ уонна сэрии, фронт усулуобуйатыгар сылдьан айбыт ырыалара-хоһоонноро уонна поэмата – Ийэ дойдуга мунура суох бэриниилээх дирин таптальнан, советскай норуот дьолун-соргутун хааннаах өстөөхтөн араҗаччылыыр үрдүк күүһүнэн, кыайы-хотуу өрөгөйдөөх эрэлинэн туолбут-номохтоммут буоланнар, биһигини немецкэй-фашисткай талаанньыттары утары кырыктаах-кытаанах охсуһуга уонна санаттан сана кыайыларга ыныраллар, өстөөҗү өлөрдүү өһүөмчүлүүр өһүллүбэт өс санаа өргөһүн күүрдэллэр...

Никифор Харлампович Андросов

1919 сыл ахсынньы 28 күнүгэр Таатта улуунун Уолба нэһилиэгэр күн сириҥ көрбүтэ. Уолба сэттэ кылаастаах оскуолатын ситиһиилээхтик бүтэрбитэ. 1940 сыллаахха Чурапчытаабы педагогическай училищеҕа кэтэхтэн үөрэххэ туттарсан киирбитэ. Уолбаҕа, Тыараһаҕа, Сизэллээххэ уонна Чөркөөххө учууталлаабыта. Улуус киинигэр Ытык-Күөлгэ оройуоннаабы үөрэх салаатыгар методичынан, онтон кэлин 1962 сылтан Таатта народнай театрын дириэктэринэн аһаммыта. Театр материальнай-техникскэй базата бөбүргүүрүгэр улахан кылаатын киллэрбитэ. Салбыы Дьокуускай куоракка тыл, литература институтугар литературнай үлэһитинэн киирбитэ. Никифор Харлампович улууспут историятын үөрэтэн саҕалаабыт бастакы краеведтартан биридэстэрэ. “Сырдык суолунан” уонна “Петр Алексеев Тааттаҕа” диэн брошюралар дойдубут историятын аанын сэгэтэр бастакы хомуурунньуктар этэ. Биир дойдулаахтарбыт, саха классик суруйааччылара Өксөкүлээх Өлөксөй, Алампа уонна Былатыан Ойуунускай олохторун сырдатар үгүс ыстатыйаны суруйан бэчээттэспитэ. Аҕа дойду Улуу сэриитигэр кыттыбыт биир дойдулаахтарбыт испииһэктэрин оноруутугар бэйэтин сүҥкэн кылаатын киллэрбитэ.

Прокопий Харлампович Андросов

1927 сыл алтынньы 2 күнүгэр Таатта улуунун Уолба нэһилиэгэр күн сириҥ көрбүтэ. Уолба сэттэ кылаастаах оскуолатын ситиһиилээхтик бүтэрбитэ. 1950-1954 сс. Якутскай пединститутка үөрэнэн, история-тыл салаатын бүтэрбитэ. Үөрэбин бүтэрэн баран Чурапчыга, Уус-Тааттага, Ытык-Күөлгэ, Чычымахха, Чымынаайыга, Чөркөөххө, Харбалаахха таһаарыылаахтык үлэлээбитэ. Үлэлээбит сирдэрин аайы түмэллэри тэрийбитэ. Саамай кэнники төрөөбүт сиригэр-Уолбага-“Иэйии” диэн түмэли тэрийэн олохтоон хаалларбыта. Үтүө суобастаах үлэтэ сыаналанан, Таатта улуунун Бочуогтаах олохтооҕо, Учууталлар учууталлара анал бэлиэ, Саха өрөспүүбүлүкэтин культуратын үтүөлээх үлэһитэ, тыыл уонна үлэ бэтэрээнэ бэлиэлэрдээх.

Иннокентий Давыдович Винокуров

1930 сыллаахха Таатта улуунун Уолба нэһилиэгэр орто бааһынай дьыэ кэргэнигэр төрөөбүтэ. Уолба сэттэ кылаастаах оскулатын ситиһиилээхтик бүтэрбитэ. Тугуу үлэһитэ идэни баһылаан Тааттаҕа, Үөһээ-Бүлүүгэ, кэлин Ярославльга үлэлээбитэ. Иннокентий Давыдович сааһын тухары суруналыыстыканы дьарыктаммыта. Ярославль куорат хаһыаттарыгар куруук айымньылары, ыстатыйалара бэчээттэнэрэ. Бочуоттаах сынньаланна тахсан баран харахтарынан мөлтөхтүк көрөр дьонно анаан Ярославль куоракка “Солнце светит всем” диэн хаһыаты олохтообута. Кэнники сылларга төрөөбүт дойдутун кытта сибээстэһэн, олохтоох оскуола оҕолорун кытта суруйсубута. Хас таһаартарбыт кинигэтин төрөөбүт дойдутун библиотекатыгар, оскуолатыгар ыта турар үтүө үгэстээбэ. Дойдуттан тэлэһийэн да сырыттар, кыракий Уолба алааһын уола олон ааспыт улахан кырдыаҕас куоратыгар бэйэтин суолун-иһин хаалларбыта диэн биир дойдулаахтара киэн туттабыт.

Василий Архипович Тарабукин

Таатта улуунун 2-с Байаантай нэһилиэгэр (Алдан нэһилиэгэ) төрөөбүтэ. Уолба детдомугар иитиллибитэ, сэттэ кылаастаах оскуолатыгар үөрэммитэ. Талааннаах оҕо суруйааччытын быһыытынан биллэр, маны таһынан илиитин араарбакка суруналыыстыкаҕа, тылбааска эмиэ үлэлэспитэ. Таатта уонна Муома улуустарын Бочуоттаах олохтооҕо, Саха өрөспүүбүлүкэтин культуратын үтүөлээх үлэһитэ.

Нариман Петрович Голиков

Таатта улууһун Уолба нэһилиэгэр 1935 сыллаахха төрөөбүтэ. Уолба сэттэ кылаастаах оскуолатын бүтэрбитэ. Саха судаарыстыбаннай университетын саха тылын салаатын ситиһиилээхтик үөрэнэн бүтэрбитэ. Үөрэҕин кэнниттэн Булунна, Өлөөннө учууталлаабыта. 1965 сылтан төрөөбүт улуугар төннөн кэлэн “Коммунист” (билигини “Таатта”) хаһыат эппиэттээх сэкэритээрэ, кылаабынай эрдээктэр солбуйааччыта дуоһунаска үлэлээбитэ. Онтон 1982 сылтан 1993 сылга диэри кылаабыян эрдээктэр буолан улуус сүрүн хаһыатын таһаарар эппиэтинэстээх үлэбэ үтүө суобастаахтык үлэлээбитэ. Редакцияҕа үлэлиир кэмнэригэр үлэ бастыһнарын, улууһун олоһун сырдаттыгыга улахан болҕомто уурбута. 1971 сылтан ССРС суруналыыстарын сойууһун чилиэнэ, “За вклад в развитие журналистики” республика наҕараадатынан бэлиэтэммитэ, Таатта улууһун Бочуоттаах олохтооҕо.

Марат Егорович Юнчанов

Таатта улууһун Алдан нэһилиэгэр күн сириҥ көрбүтэ. Уус-Таатта 8 кылаастаах оскуолатыҥ кэнниттэн уонча сыл совхозка трактористаабыта, хонуу биригэдьииринэн үлэлээбитэ. Кэлин Дьокуускайга орто сүһүөх кадрдары бэлэмниир төхникуму бүтэрэн зоотехник идэтин баһылаабыта, П. Алексеев аатынан агрофирма отделениетыҥ управляющайынан, биригэдьииринэн үлэлээбитэ. Оскуолаҕа үөрэнэр сылларыттан литературанан умсугуйан дьарыктанар. Суруйааччы Василий Яковлев салайбыт “Таатта кыымнара” литературнай түмсүүтэ дьарыктаммыта. “Саха литератора” ассоциация кыттыылааҕа. Хоһоонноро оройуон уонна республика хаһыаттарыгар, “Хотугу сулус”, “Чолбон” сурунаалларга бэчээттэммиттэрэ, “Түһүлгэбэ түмсүү”, “Алгыстаах айанна” хомуурунньуктарга кэпсээннэрэ уонна хоһоонноро киирбиттэрэ.

Таатта улууһун Уолба нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо.

Биир дойдулаахтарбыт кэрэ эйгэтигэр

Искусство эйгэтин биһиги Уолбабытын кытта ситимнээн эттэххэ, олус баай историялаах. Биир кэмнэ Уолбаттан 10-ча оҕо Тарас Павлович Местников көбүлээһининэн театрга үлэли киирбитэ, кэлин биллиилээх артыыс буолан үүнэн тахсыбыттара. Кинилэр ортолоругар Дария Даниловна Слепцова – Саха АССР народнай, РСФСР үтүөлээх артыыһа, Саха Күннэйэ диэн уос номоҕор киирбит аатырбыт артыыска, Прасковья Петровна Новгородова– Сайсары уонна Буойа оруолларын толорбута күн бүгүнүгэр диэри ахтылла, холобур буола сылдьар, Мария Никифоровна Белоловская– Саха АССР үтүөлээх артыыһа, Анна Ивановна Егорова – Россия народнай уонна Саха республикатын үтүөлээх артыыһа, сахаттан бастакы үөрэхтээх опера режиссера, аҕас-балыс Мария Николаевна – театр хорун ырыаһыта, Анна Григорьевна – эмчит идэлээх, эрдэ артыыһынан үлэли сылдьан “Кыһыл Ойуунна” Айыы кыһынын оруолун толорбута, Андросовалар, Дария Петровна Мосоркина, Николай Иннокентьевич Слепцов – режиссер, нучча театрын директора, Саха АССР Совнаркомун искусствоҕа управлениетын инспектора, Дмитрий Петрович Мосоркин (Слепцов)– анал үөрэхтээх театр режиссера, Никита Прокопьевич Слепцов– Кыһыл Ойуун, Манчаары оруолларын бастакынан толорбут артыыс, уо.д.а. бааллар.

Саха культурата, искусствота сайдарын туһугар үлэлээбит Саха АССР культуратын үтүөлээх үлэһитэ, мелодист Игнатий Слепцов эмиэ Уолбаҕа төрөөбүтэ. Киэн тутта ааттыбыт Саха академическай театрыгар олобун тиһэх сылларыгар диэри таһаарыылаахтык үлэлээбит СР үтүөлээх артыыһын Иван Еремеевич Попову.

Мария Николаевна Андросова-Ионова

Уолбаҕа элбэх политсыылынай олоро сылдыбыта, кинилэр үөрэх маннайгы кымын сахпыттара. В.М.Ионов Уолба сиригэр олохсуйан оскуола аспыта. Мария 30-ча сааһыгар Ионов оскуолатыгар үөрэнэн баран, Всеволод Михайловичка кэргэн тахсыбыта. Кэргэнэ Мария сытыы өйүн, тылы билэрин улаханлык ытыктыыра, бары үлэтигэр көмөлөһөөччү онгостубута. Э. К. Пекарскай аатырбыт тылдытын оноруутугар Мария Николаевна көмөлөһөөччү буолбута. Ионов Саха сириттэн көһөн барарыгар Мариятын ильдэ көспүтэ, дыиэ кэргэнинэн Киевка, Санкт-Петербурга олорбуттара, 4 оҕоломмуттара. Мария саха бастакы артыыскатын быһыытынан биллэр, ол курдук, Күлүмнүүр суруйуутугар «Бэрт киһи Бэриэт Бэргэн» драматыгар биир сүрүн оруолу оонньообута биллэр.

Тарас Павлович Местников

Биллиилээх театральнай деятель. Уолба оскулатыгар учууталлаабыта. Кини көбүлээһининэн Уолба үгүс ыччата театр кэрэ эйгэтигэр киирбитэ, аатырбыт артыыстар үүнэн-сайдан тахсыбыттара. Саха театрын бастакы артыыстарын сүүмэрдииргэ үөрэппит оҕолоруттан үгүс оҕону талан киллэрбитэ.

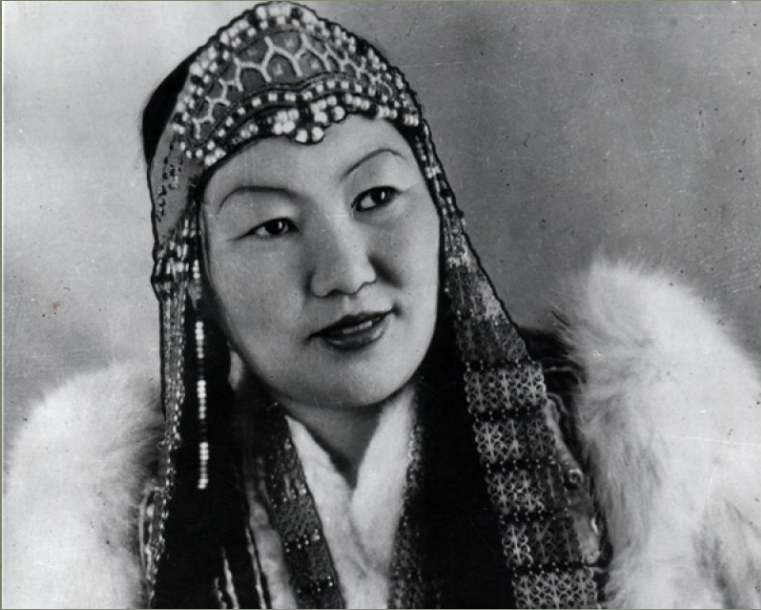
Николай Иннокентьевич Слепцов

Уолбаҕа 1925 сыллаахха төрөөбүтэ, оскуола кэнниттэн Дьокуускайдааҕы педтехникумга, онтон Москватааҕы кинематография судаарыстыбаннай институтугар режиссер салаатыгар үөрэммитэ. 1933 сылтан Саха театрыгар режиссердаабыта.

Саха театральнай искусствота сайдарыгар улахан кылааттаах. Кэлин Нуучча драматическай театрын директорынан үлэлээбитэ.

Анна Ивановна Егорова

Россия уонна Саха АССР народнай артыыһа, сахаттан бастакы анал үөрэхтээх опера режиссера идэлээх. Суруйааччы Макар Иванович Кузьмин-Макар Хара кэргэнэ.

Саха ырыатын саҥа таһымна таһаарбыт үтүөлээх артыыс. Саха АССР Верховнай советын депутата этэ.

Дария Даниловна Слепцова

Саха государственной музыкальной
драматической театрын артыыһа. Саха
АССР уонна РСФСР үтүөлээх, Саха
АССР народной артыыһа.

Саха норуотун тапталлаах Саха Күннэйэ
дуо дэппит аатырбыт артыыска.

Прасковья Петровна Егорова-Новгородова

Саха театрын маннайгы артыыстарыттан
биирдэстэрэ.

Мария Никифоровна Белолобская

Саха театрын маннайгы артыыстарыттан биирдэстэрэ. Москва куоракка Луначарскай аатынан театральнай институт национальнай кадрдары бэлэмниир салаатыгар саха студиятын бүтэрбитэ. Көрөөччүгэ биһирэммит 50-ча уобараһы айан хаалларбыта, Саха АССР үтүөлээх артыыһа.

Игнатий Игнатьевич Слепцов

Саха АССР культуратын үтүөлээх
үлэһитэ, мелодист.

Иван Еремеевич Попов

Москватаабы М.С.Щепкин аатынан үрдүкү театральнай училищени бүтэрэн кэлиэбиттэн Ньурбатаабы судаарыстыбаннай көһө сылдыар театрга, 1999 сылтан Былатыан Ойуунускай аатынан Саха академическай театрыгар олобун тihэх сылларыгар диэри үлэлээбитэ. Артыыс быһыытынан үгүс оруоллары арыйбыта, киинэ артыыһын быһыытынан эмиэ киэнник биллибитэ. Саха өрөспүүбүлүкэтин үтүөлээх артыыһа